

4. Paufler, N.A., & Sloat, E.F. (2020). Using standards to evaluate accountability policy in context: School administrator and teacher perceptions of a teacher evaluation system. *Studies in Educational Evaluation*, 64, 100806. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.stueduc.2019.07.007>
5. OECD. (2018). What makes high-performing school systems different. In *World Class: How to Build a 21st-Century School System* (pp. 61-137). Paris, DOI:<https://doi.org/10.1787/9789264300002-3-en>.
6. Державний стандарт профільної середньої освіти. Проект (2023, Жовтень 30). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/10/30/HO-proyekt.Derzhstandartu.profilnoyi.serednoyi.osvity-30.10.2023.pdf>
7. Сеїтосманов, А., Фасоля, О., & Мархлевські, В. (2019). *Старша профільна школа: кроки до становлення. Метод. рекомендації*. Київ. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/483/4.pdf>
8. Administrator evaluation and growth system. Reference Documentation. URL: <https://docplayer.net/6972507-Administrator-evaluation-and-growth-system.html>
9. Міністерство освіти і науки України. (2022). *Відомості про профілі навчання у закладах загальної середньої освіти (без спеціальних ЗЗСО) МОН України, інших міністерств і відомств та приватних закладах (2021 2022 н. р.). Інформаційний бюлетень*. URL:<https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2022-2/informacijni-byuleteni/>
10. Міністерство освіти і науки України. (2023). *Відомості про профілі навчання у закладах загальної середньої освіти (без спеціальних ЗЗСО) МОН України, інших міністерств і відомств та приватних закладах (2023/2024 н. р.). Інформаційний бюлетень*. URL: <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/2024-2/informacijni-byuleteni/>
11. *A Nation at Risk: The Imperative for Educational Reform*. A Report to the Nation and the Secretary of Education United States Department of Education. (1983). Washington. URL: https://edreform.com/wp-content/uploads/2013/02/A_Nation_At_Risk_1983.pdf
12. Лукіна, Т.О. (2013). Доступність освіти як показник результативності державного управління освітою в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, (3), 114-120.
13. Лукіна, Т.О. (2019). Загрози реалізації державної політики протидії обмеженню рівного доступу до освіти в Україні. *Вісник післядипломної освіти: Серія «Управління та адміністрування»*, 3(38), 10-33. URL:<https://lib.iitta.gov.ua/719592/>
14. Лукіна, Т.О. (2004). Реалізація державної політики в розвитку особистісно орієнтованої освіти. *Педагогіка і психологія*, (3), 85-97.

Олександр Малихін

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6042-6298>

malykhinalex1972@gmail.com

Наталія Арістова

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0943-8039>

n.aristova.na@gmail.com

Інна Ліпчевська

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6901-5863>

linla@ukr.net

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. Профільна середня освіта визначається як третій рівень повної загальної середньої освіти та може здобуватися в закладах загальної середньої освіти III (II–III, I–III) рівня (академічних, професійних ліцей), закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, вищої освіти та спеціалізованих закладах профільної середньої освіти спортивного, військового, наукового профілю чи культурологічного/мистецького спрямування (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 р., стаття 9).

Згідно Концепції «Нова українська школа» (2016 р.) початок роботи закладів освіти за Державним стандартом профільної середньої освіти має відбуватися не пізніше 2027 року. На часі поступове оновлення нормативно-правового забезпечення освітнього процесу на третьому рівні повної загальної середньої освіти, основою якого мають слугувати теоретично обґрунтовані та практично перевірені положення сучасної педагогічної науки.

У статті здійснено ґрунтовний аналіз й узагальнено представлено основні положення нормативно-правової бази, тобто документів, що регламентують діяльність закладів освіти, які мають ліцензію на провадження освітньої діяльності в сфері загальної середньої освіти.

Ключові слова: профільна середня освіта; академічний ліцей; професійний ліцей; нормативно-правове забезпечення; Нова українська школа.

Abstract. Profile secondary education is defined as the third level of complete general education and can be obtained in general secondary educational institutions of the III (II–III, I–III) level (academic, professional lyceums), institutions of professional (professional and technical), professional pre-higher, higher education and specialized institutions of profile secondary education in artistic, sports, military or scientific fields (Law of Ukraine “On Complete General Secondary Education”, 2020, Article 9).

According to the “New Ukrainian School” Concept (2016), educational institutions should start work according to the State Standard of specialized secondary education no later than 2027. A gradual update of the regulatory and legal support of the educational process at the third level of complete secondary education, which should be based on theoretically grounded and practically proven provisions of modern pedagogy, are on time now.

The article carries out thorough analysis and summarizes the main provisions of the legal framework, that is, the documents regulating the activities of educational institutions that have a license to conduct educational activities in the field of general secondary education.

Keywords: profile secondary education; academic lyceum; professional lyceum; regulatory and legal support; New Ukrainian School.

Вступ. Сьогодні одним із першочергових завдань української системи освіти є підготовка до впровадження реформи «Нова українська школа» на рівні здобуття профільної середньої освіти. Цей рівень освіти є завершальним (третьім) етапом здобуття повної загальної середньої освіти в Україні. Він має забезпечити:

- особистісний розвиток і сформованість компетентностей, наскрізних умінь здобувачів освіти відповідно до вимог, визначених у Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) та конкретизованих у Державному стандарті профільної середньої освіти (на рівні проекту, 2023 р.);
- перспективність результатів загальної середньої освіти для подальшого гармонійного всебічного розвитку й удосконалення особистості, її здатності та готовності до навчання впродовж життя (здобуття формальної, неформальної, інформальної освіти).

Сучасна профільна середня освіта вибудовується на засадах людиноцентризму, педагогіки партнерства, тріади компетентнісного, діяльнісного й особистісно зорієнтованого підходів. Відповідно до визначених концептуальних засад (Н. Арістова, Т. Засєкіна, В. Кремень, О. Ляшенко, О. Малихін, Ю. Мальований, О. Топузов), вона «повинна

ґрунтуватися на засадах глибокої індивідуалізації та диференціації навчання, диверсифікації всіх складників освітнього процесу – його цілей, змісту, методів і форм навчання, способів оцінювання тощо залежно від обраного напрямку здобуття освіти» (Кремень та ін., 2023, с. 3). На часі поступове оновлення нормативно-правового забезпечення освітнього процесу на третьому рівні повної загальної середньої освіти, основою якого мають слугувати теоретично обґрунтовані та практично перевірені положення сучасної педагогічної науки.

Мета статті: полягає в здійсненні ґрунтовного аналізу й узагальненому представленні основних положень нормативно-правової бази, тобто документів, що регламентують забезпечення профільної середньої освіти в Україні станом на початок 2024 року.

Виклад основного матеріалу. Підґрунтям реформування української системи освіти є Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) (2001 р.) та Концепція реалізації державної політики в сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016 р.) Традиційно профільне навчання в старшій школі вибудовувалося на відповідній науково-педагогічній основі: Концепціях профільного навчання в старшій школі (2003 р., 2009 р., 2013 р.), остання з яких втратила чинність у 2014 році. У сучасних реаліях відповідний актуальний документ відсутній. Водночас, концептуальні засади реалізації реформи «Нова українська школа» в межах профільної середньої освіти відображені в наукових публікаціях Н. Арістової, М. Головка, Т. Засекіної, Л. Калініної, В. Кременя, О. Ляшенка, О. Малихіна, Ю. Мальованого, О. Топузова.

Згідно Законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) профільна середня освіта визначається як третій рівень повної загальної освіти та може здобуватися в закладах загальної середньої освіти III (II–III, I–III) рівня (академічних, професійних ліцеях), закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та інших закладах освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності в сфері загальної середньої освіти. Зокрема, визначено спеціалізовані заклади освіти, у межах яких можливе здобуття повної загальної середньої освіти. До них віднесено мистецькі ліцеї, спортивні ліцеї, військові ліцеї, наукові ліцеї, професійні коледжі, коледжі спортивного профілю, мистецькі коледжі (Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 р., стаття 9). Основні засади діяльності зазначених закладів освіти відображені у відповідних положеннях (Положення про ліцей (2021 р.), Положення про мистецький ліцей (2020 р.), Положення про військовий (військово-морський, військово-спортивний) ліцей, ліцей із посиленою військово-фізичною підготовкою (2021 р.) тощо).

Пілотування реформи «Нова українська школа» на рівні профільної середньої освіти розпочнеться з 2025 року. Воно передбачає:

- перехід на трирічний термін здобуття профільної середньої освіти (10 клас – профільно-адаптаційний цикл, 11–12 класи – профільний цикл);
- розроблення й упровадження Стандарту профільної середньої освіти (у межах якого для кожної освітньої галузі визначається компетентнісний потенціал, конкретні результати навчання на кінець 12 класу, основні та поглиблені орієнтири для оцінювання результатів навчання), відповідних (типових) освітніх програм, (модельних) навчальних програм;
- узгодження основних положень Стандарту профільної середньої освіти з іншими нормативно-правовими документами освітньої галузі;
- широку варіативність переліку навчальних курсів і можливість гнучкого формування профілів навчання закладів освіти.

У сучасному законодавстві передбачено диференціацію профільної середньої освіти за академічним (орієнтованим на продовження навчання здобувачів освіти на вищих її рівнях) і професійним (орієнтованим на ринок праці) спрямуванням. Можлива наявність в одному закладі освіти програм профільної середньої освіти одночасно за обома спрямуваннями (Закон України «Про освіту», 2017 р., стаття 12). Водночас, згідно оприлюдненого проєкту Державного стандарту профільної середньої освіти (2023 р.), для забезпечення індивідуалізації/диференціації навчання передбачено два складники результатів профільної

середньої освіти: інваріантний (обов'язкові результати навчання), який реалізується всіма закладами освіти і профільний (залежить від специфіки спрямування конкретної освітньої програми закладу освіти). Передбачено гнучкість розподілу годин, відведених для вивчення освітніх галузей (мовно-літературної; математичної; природничої; технологічної; інформатичної; соціальної і здоров'язбережувальної; громадянської та історичної; мистецької; фізичної культури), що забезпечується шляхом вибору інтегрованих/міжгалузевих курсів, предметів (їх опануванню на основному/поглибленому рівні). Години для вільного вибору предметів і курсів визначаються в обсязі 105–210 годин за обраним профілем, 35–140 годин – поза обраним профілем (профільно-адаптаційний цикл); 385–595 годин за обраним профілем і 70–280 годин – поза обраним профілем (профільний цикл). Для впровадження модульного принципу навчання передбачено розподіл навчального навантаження за роками (циклами) профільної середньої освіти.

Стандарт профільної середньої освіти є основою для розроблення:

- типових освітніх програм, що визначають комплекс освітніх компонентів, які забезпечують досягнення учнями результатів навчання, визначених Державним стандартом профільної середньої освіти;

- модельних навчальних програм, які «визначають орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендовані для використання в освітньому процесі» (проект Державного стандарту профільної середньої освіти, 2023 р.; Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020 р., стаття 1).

Відповідно до зазначених документів закладами освіти розробляються освітня та навчальні програми. Освітні програми профільної середньої освіти повинні включати обов'язкові освітні компоненти, які повністю охоплюють основні результати навчання, що визначені цим стандартом для всіх освітніх галузей. Програми профільної середньої освіти академічного спрямування додатково забезпечують поглиблене вивчення певних освітніх компонентів відповідних освітніх галузей, що повністю або частково охоплюють поглиблені результати навчання. Освітні програми профільної середньої освіти за професійним спрямуванням містять освітні компоненти, що повністю або частково охоплюють зміст професійних стандартів, державних освітніх стандартів з певних професій або стандартів фахової передвищої освіти з певних спеціальностей (проект Державного стандарту профільної середньої освіти, 2023 р.). Так, заклади професійної (професійно-технічної) освіти керуються у власній діяльності Законом України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (1998 р.) та державними стандартами професійної (професійно-технічної) освіти з конкретних професій для підготовки кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, зазначених у державному переліку професій; заклади фахової передвищої освіти – Законом України «Про фахову передвищу освіту» (2019 р.); заклади спеціалізованої освіти – відповідними стандартами спеціалізованої освіти, наприклад Стандартом спеціалізованої освіти наукового спрямування (2019 р.), Стандартом спеціалізованої освіти військового спрямування для військових (військово-морських, військово-спортивних) ліцеїв, ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою (2021 р.) тощо. На часі є питання узгодження (інтеграції) загальноосвітньої і фахової підготовки в освітніх/освітньо-професійних програмах різних рівнів освіти – професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, спеціалізованої (Ляшенко & Мальований, 2024).

Узагальнене представлення основних положень нормативно-правової бази (документів, що регламентують забезпечення профільної середньої освіти в Україні станом на початок 2024 року) наведено на рис. 1.

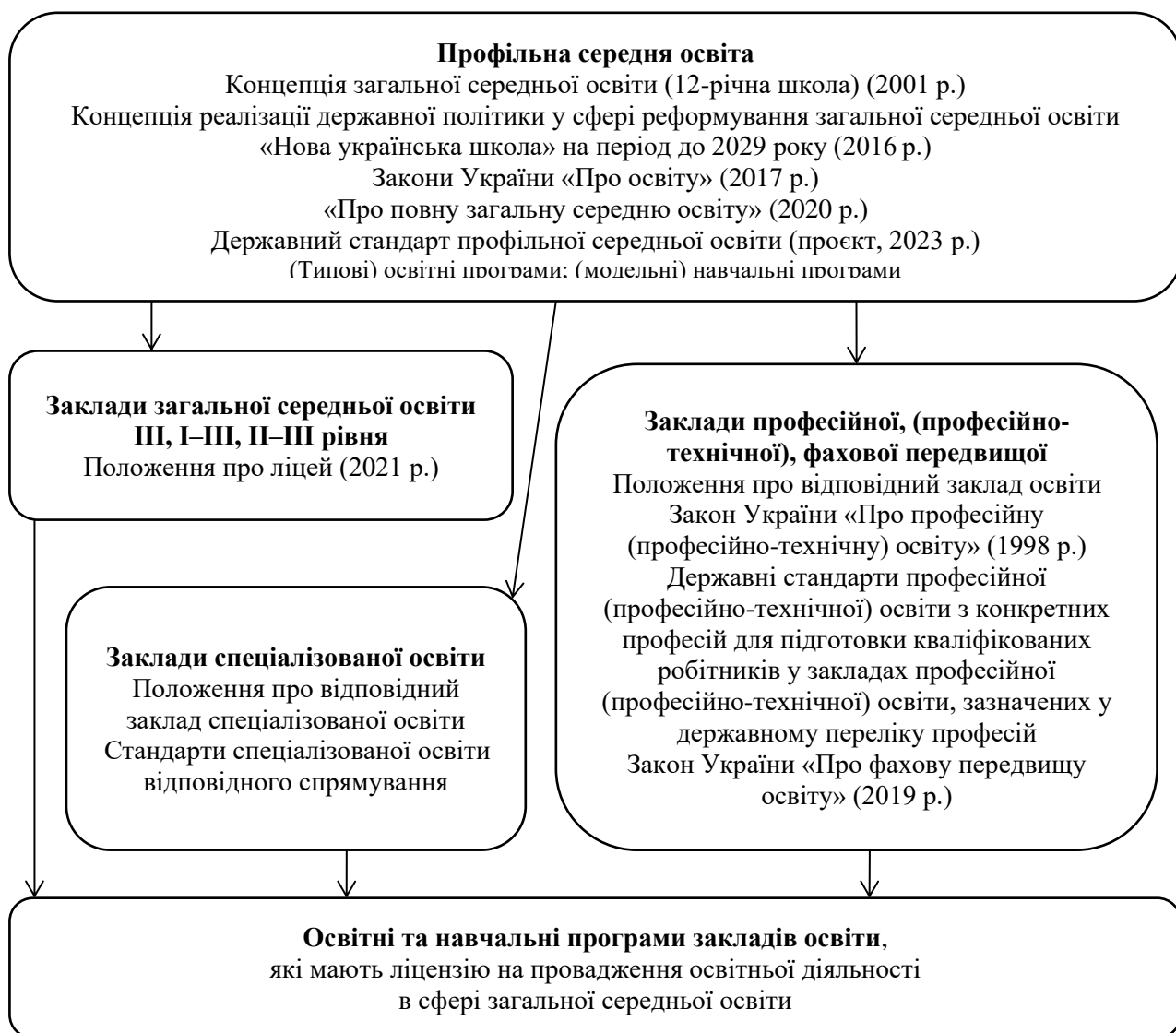

Рис. 1: Узагальнене представлення основних положень нормативно-правової бази забезпечення профільної середньої освіти в Україні станом на початок 2024 року

Заклади освіти мають визначити пропозиції щодо організації та здійснення освітнього процесу, які відповідають їхньому спрямуванню й можливостям, ураховують очікування учнів (наявні потреби, здібності здобувачів освіти, їхні уподобання та інтереси), батьків, громади та суспільні пріоритети. Для забезпечення гнучкості формування освітніх траєкторій учнів передбачено можливість організації освітнього процесу відповідно до положень кредитно-модульного підходу (проект Державного стандарту профільної середньої освіти, 2023 р.). Також учні, які отримують профільну середню освіту, мають право змінювати як профіль, так і спрямування навчання, продовжувати свою освіту на інших рівнях за власним бажанням.

Ефективність організації та реалізація освітнього процесу закладом освіти визначається шляхом оцінювання освітніх (навчальних) досягнень учнів. Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), основними формами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація та зовнішнє незалежне оцінювання. Зокрема, для оцінювання відповідності результатів навчання учнів, які завершили профільну середню освіту, визначеним вимогам, передбачено проведення державної підсумкової атестації з державної мови, математики, історії України та іноземної мови. Водночас, згідно пункту 1 Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» (2022 р.), статті 57

Закону України «Про освіту» (2017 р.), Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 630 (2014 р.), упродовж останніх років державну підсумкову атестацію скасовано, зовнішнє незалежне оцінювання здобутків випускників повної загальної середньої освіти здійснюється за національним мультипредметним тестом з обов'язкових предметів (українська мова, математика й історія України) й одного предмету на вибір (у 2024 році чинним є Порядок проведення національного мультипредметного тесту (2023 р.)).

Висновки. Аналіз нормативно-правових документів, які регламентують забезпечення профільної середньої освіти в Україні, засвідчує, що, незважаючи на наявні складні умови функціонування, вітчизняна система освіти поступово готується до впровадження реформи «Нова українська школа» на третьому рівні повної загальної середньої освіти. Найсуттєвішим досягненням за цим напрямом є розроблення проекту Державного стандарту профільної середньої освіти (2023 р.). Документ пройшов громадське обговорення та загалом отримав позитивну оцінку. Проте існують деякі дискусійні положення, насамперед вони стосуються змісту освіти. У наявній редакції зміст інваріантного складника включає всі освітні галузі, попередньо визначені в Державних стандартах базової середньої освіти та початкової освіти. Це сприяє реалізації неперервності (наступності і перспективності) освіти, але, водночас, дещо переобтяжує обов'язковий зміст профільної середньої освіти.

До питань, які потребують нагального вирішення, також доцільно віднести розроблення та прийняття сучасної Концепції профільної середньої освіти, що суттєво сприятиме дотриманню принципу науковості розбудови вітчизняної системи освіти.

Також необхідним є доопрацювання на законодавчому рівні питання узгодження (інтеграції) Державного стандарту профільної середньої освіти з іншими нормативно-правовими документами освітньої галузі, проте для вирішення цього завдання наразі наявний певний резерв часу (до 2027 року).

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
3. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Закон України «Про фахову передвищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
5. Кабінет Міністрів України (2016, 14 грудня). *Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року* (988-р). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>
6. Кабінет Міністрів України (2020, 23 грудня). *Про затвердження Положення про мистецький ліцей* (1313). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1313-2020-п#Text>
7. Кабінет Міністрів України (2021, 11 жовтня). *Про затвердження Положення про ліцей* (1062). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2021-п#Text>
8. Кабінет Міністрів України (2021, 30 червня). *Про затвердження Положення про військовий (військово-морський, військово-спортивний) ліцей, ліцей із посиленою військово-фізичною підготовкою* (672). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2021-п#Text>
9. Кабінет Міністрів України. (2019, 12 червня) *Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року* (419-р) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-п#Text>
10. Колегія МОН України, Президія АПН України. (2001, 22 листопада). *Про Концепцію загальної середньої освіти (12-річна школа)*. (12/5-2). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/2712/

11. Кремень, В., Топузов, О., Ляшенко, О., Мальований, Ю., & Засекіна, Т. (2023). Профільна середня освіта: концептуальні засади для нової української школи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(2), 1–8. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201>
12. Ляшенко, О., & Мальований, Ю. (2021). Профільна середня освіта. У В. Кремень (ред.), *Енциклопедія освіти* (2-ге вид., с. 833). Київ: Юрінком Інтер.
13. Ляшенко, О., & Мальований, Ю. (2024). Профільна середня освіта як об'єкт дидактичних досліджень. У О. Топузов, О. Малихін (ред.) *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі* (с. 3–4). Київ: Видавництво «Людмила».
14. Міністерство освіти і науки України (2023, 2 травня) *Про затвердження Типового положення про організацію освітнього процесу в закладах фахової передвищої освіти та Положення про практичну підготовку здобувачів фахової передвищої освіти* (510). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-23#Text>
15. Міністерство освіти і науки України. (2023, 30 жовтня). *Проект стандарту профільної середньої освіти: громадське обговорення* URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/profilna-serednya-osvita-pochalosya-gromadske-obgovorennya-proyektu-standartu>
16. Topuzov, O., Malykhin, O., Aristova, N., Popov, R., & Zasyekina, T. (2022). Individualized learning in the context of blended mode of the educational process in secondary school: challenges and expectations. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 1*, 560–571. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6874>
17. Topuzov, O., Malykhin, O. & Aristova, N. (2021). System of psychological and didactic tasks players in the process face in the paradigm “teachers – schoolchildren – parents” amid the Covid-19 pandemic. *Education: Modern Discourses, 4*, 23–31. DOI: <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2021-4-03>

УДК 374. 01

Мосякова І.Ю.,

кандидат педагогічних наук,
директор Комунальної організації Центр творчості
дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва,
наукова співробітниця відділу економіки та
управління загальною середньою освітою
Інститут педагогіки НАПН України
ORCID: 0000-0002-8932-3759
e-mail: mosyakova@ukr.net

ВЗАЄМОДІЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті розглянуто актуальні питання побудови системи профорієнтації в умовах профільного навчання, відповідно до індивідуальних компетентностей та здібностей, професійних орієнтацій здобувачів освіти; основні проблеми та завдання впровадження профільного навчання в Україні.

Окреслено перспективи подальшого розвитку освіти в Україні, яка полягає у забезпеченні реального переходу до організації профільного навчання в загальній середній освіті; визначені умови співжиття загальної середньої і позашкільної освіти в умовах реалізації концепції профільного навчання в старшій школі.

Обґрунтовано пріоритети системи освіти з урахуванням особливостей диференційованого навчання, створення ефективного механізму залучення та використання державних ресурсів для потреб освіти, щодо формування державної політики, розвитку та організації профільного навчання, оскільки перехід до профільного навчання сприяє реалізації